

Ks. MICHAŁ KŁAKUS

Toulon - Francja

REPRESJE WOBEC DUCHOWIEŃSTWA DIECEZJI KATOWICKIEJ W POLSCE LUDOWEJ

W PRL Kościół doznał prześladowań we wszystkich diecezjach i administracjach apostołskich. Represjami byli dotknięci zarówno „zwykli” księża – proboszczowie, wikarzy, nawet alumni seminariów, jak też członkowie hierarchii kościelnej, nie wyłączając prymasa Polski.

Wśród wielu publikacji opisujących problem represji wobec duchowieństwa katolickiego w powojennej historii Polski¹, na szczególną uwagę zasługuje *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*². Jest to praca zbiorowa pod redakcją Jerzego Myszora. Oblicza się, że we wspomnianym okresie objętych represjami było ponad tysiąc księży i sióstr zakonnych³. Poszczególne biogramy są zbudowane według przyjętego przez redakcję schematu: podstawowe dane personalne, okoliczności i przyczyny aresztowania, przebieg procesu i rehabilitacja.

¹ Najważniejsze z nich wymienia ks. Jerzy Myszor w artykule: *Portret zbiorowy duchowieństwa represjonowanego w PRL (1944/5-1989)*, w: *Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku sowieckiego*, pod. red. J. Myszora, A. Dziuroka, Katowice 2004, s. 97-99. Natomiast obszerną bibliografię dotyczącą represji wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939-1956 sporządzili K. Banaś, A. Dziurok, patrz: *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego w latach 1939-1956 w dokumentach*, wybór, wstęp i opracowanie K. Banaś, A. Dziurok, Katowice 2003, s. 255-262.

² *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989. Pomordowani-więzi-wygnani*, pod. red. J. Myszora, (t. 1 – Warszawa 2002; t. 2 – Warszawa 2003; t. 3 – Warszawa 2006); Sam tytuł *Leksykonu* może budzić wątpliwości. Zmiana nazwy państwa polskiego z Rzeczpospolitą Polską (RP) na Polską Rzeczpospolitą Ludową (PRL) została sanowana dopiero Konstytucją z 22 lipca 1952 roku. Autorzy książki wyjaśniają, że pod nazwą „PRL” rozumieli całość państwa polskiego rządzonego przez Polską Partię Robotniczą, Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą, zapoczątkowane przejęciem władzy przez Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego. *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*, w zamyśle autorów, jest kontynuacją wielotomowego dzieła opisującego prześladowania duchowieństwa rzymskokatolickiego w czasie II wojny światowej (*Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945*, pod red. W. Jacewicza, J. Wosia.). Bowiern, jak stwierdził w czasie promocji książki, ks. Jerzy Myszor: „jeśli chodzi o stosunek do Kościoła i duchowieństwa [dwa systemy totalitarne – przyp. własny] – w zasadzie się nie różniły”; patrz: wykład ks. prof. J. Myszora w czasie promocji książki w siedzibie IPN-u w Katowicach, dnia 24 kwietnia 2002 roku [zapis audio].

³ *Leksykon duchowieństwa...*, s. IX-X (t. 1).

Wśród 814 biogramów osób represjonowanych w okresie PRL-u znalazły się życiorysy 44 księży diecezji katowickiej i 9 zakonników pochodzących z tego terenu. Są to *curriculum vitae* duchownych: Józefa Kempnińskiego, Rudolfa Adamczyka, Pawła Misia, Augustyna Zająca, Franciszka Toboli, Józefa Schuberta, Juliusza Pustelnika, Karola Pilawy, Leopolda Pietroszka, Józefa Garusa z Kryrów k. Pszczyzny⁴, Józefa Kuczery, Roberta Gajdy, Juliusza Bieńska, Franciszka Mokrosa, Franciszka Kubaloka i Pawła Lubiny, Józefa Knośały z Żelaznej (Eisenau) k. Opola, Romana Kopyto, Leona Ligonja, Franciszka Musialika, Mariana Nowaka, Wilhelma Lizury, Franciszka Szulca, Herberta Bednorza i Franciszka Woźnicy, Maksymiliana Górnika OMI, Konrada Szwedzy i Franciszka Blachnickiego i Stanisława Adamskiego, Henryka Welcel, Jana Broja, Barnarda Drabika, Jana Górki, Ludwika Kojzara, Wilhelma Kopca, Augustyna Raska, Wojciecha Szołtyśnika, Teodora Walenty, Alojzego Walli, Alojzego Zdebla (OMI), Jana Rzymelki (OFM), Benedykta Sosny, Stanisława Sierli, Teodora Lichoty, Karola Nawy, Marcina Massalskiego SDB, Izydora Grzyśkę (OFM), Joachima Kowalskiego (CM), Pawła Rupika (SDB), Alojzego Hoszyckiego (OFM) oraz Alojzego Furczyka (SJ).

I. Podstawowe dane personalne

Analizując życiorysy księży – ofiar komunizmu diecezji śląskiej można zauważyć, że w większości represje dotyczyły kapłanów młodszych, którzy nie ukończyli pięćdziesiątego roku życia. Najstarszym duchownym, w chwili aresztowania był ordynariusz diecezji katowickiej biskup Stanisław Adamski. Urodził się on 12 kwietnia 1875 roku, natomiast został wydalony z diecezji 7 listopada 1952 roku, czyli w siedemdziesiątym siódmym roku życia. Najmłodszymi represjonowanymi byli klerycy 21-letni Stanisław Sierla, 23-letni Bernard Drabik oraz księża: Paweł Miś i Franciszek Tobola. Ten pierwszy urodził się 25 maja 1916 roku, został aresztowany 6 listopada 1952 roku w 36 roku życia. Natomiast ks. Franciszek Tobola w dniu aresztowania miał 37 lat (urodził się 11 marca 1916, został uwięziony 31 marca 1953). 75% księży pochodziło z rodzin robotniczych i chłopskich. Jeden był synem kościelnego (ks. Robert Gajda), jeden dzierżawcy gospody (ks. Leopold Pietroszek).

Księża prześladowani posiadali gruntowne wykształcenie. Kilku z nich w okresie przedwojennym odbyło studia specjalistyczne zakończone obroną pracy doktorskiej, jak ks. Rudolf Adamczyk, który został po święceniach skierowany na studia w Rzymie. W 1930 obronił doktorat z teologii, a dwa lata później z prawa kanonicznego. Biskup Herbert Bednorz studiował w Louvain i w Paryżu, gdzie uzyskał tytuł doktora nauk społecznych i prawa kanonicznego. Doktorem filozofii był o. Marcin Massalski, który studiował w latach 1911–1914 na Papieskim Uniwersytecie

⁴ Ze względu na fakt posiadania jednakowych imion i nazwisk przez niektórych księży diecezji katowickiej, w tych przypadkach, dla rozróżnienia o kogo chodzi, podano miejsce urodzenia księdza.

Gregoriańskim. Pracę doktorską obronił także ks. Józef Schubert. Najwyższy stopień naukowy posiadał ks. Franciszek Blachnicki. Po wyjściu z więzienia w 1965 roku obronił rozprawę doktorską, a w 1977 roku pracę habilitacyjną⁵.

Kilku kapłanów, po maturze, a przed wstąpieniem do seminarium, rozpoczęło studia „świeckie”⁶. Ks. Józef Kempiański przez rok studiował prawo i ekonomię na Uniwersytecie Poznańskim⁷, ks. Roman Kopyto przez 2 lata filozofię w Instytucie Księży Misjonarzy w Krakowie. Ks. Józef Schubert po maturze studiował filologię klasyczną na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu, zaś ks. Franciszek Toboła był przez rok słuchaczem Wyższego Studium Handlowego w Krakowie.

Prześladowania ze strony władz komunistycznych nie były jedynymi jakie dotknęły tych duchownych. Czterech z nich (księża: Juliusz Pustelnik, Franciszek Szulc, Konrad Szweda, Jan Broy) w czasie II wojny światowej wywieziono do obozu w Dachau, dwóch zostało oficjalnie wysiedlonych do Generalnej Guberni (biskupi Stanisław Adamski i Juliusz Bieniek), natomiast w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu od czerwca 1940 do września 1941 roku, przebywał jeszcze jako gimnazjalista ks. Franciszek Blachnicki. W marcu 1942 roku skazano go na karę śmierci za działalność konspiracyjną przeciw III Rzeszy. W 1943 roku gestapo aresztowało ks. Ludwika Kojzara, oskarżając go o przynależność do polskiego ruchu oporu AK. W wyniku czego został osadzony w więzieniach w Cieszynie i Mysłowicach, następnie w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu i Dachau⁸.

II. Represje ze strony władz komunistycznych

Duchowieństwo było szykanowane na różne sposoby. Ogólnie można powiedzieć, że głównym zarzutem kierowanym przeciwko księżom represjonowanym przez władzę, było działanie przeciwko 86 artykułowi Kodeksu Karnego Wojska Polskiego⁹. Jednak zarzuty stawiane duchowieństwu diecezji katowickiej w tamtym okresie, a w rezultacie sposoby represji można podzielić na kilka grup.

⁵ Na skutek nacisku służb bezpieczeństwa Ministerstwo Oświaty nie zatwierdziło jego habilitacji, patrz: *Leksykon duchowieństwa...* (t. 1), s. 18-19.

⁶ Ośmiu kapłanów diecezjalnych nie podjęło zaraz po maturze nauki w seminarium. Należeli do nich księża: F. Blachnicki, J. Kempiański, R. Kopyto, J. Kuczera, M. Nowak, J. Schubert, F. Toboła, A. Zając.

⁷ Na Uniwersytecie Poznańskim studiował także Marian Nowak, zob. *Leksykon duchowieństwa...*, (t. 1), s. 201.

⁸ Biogram ks. Ludwika Kojzara w: E. Nalepa, *Zmarli kapłani kościoła katowickiego (1901-1922)* [wersja CD]; *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego...*, s. 24.

⁹ „Kto przemocą usiłuje obalić ustrój państwa polskiego, podlega karze od 5 lat więzienia do kary śmierci włącznie”, patrz: A. Sołdorowski, *Spisani na straty*, Wrocław 1996, s. 5; Jacek Żurek wyróżnił około trzydzieści kategorii czynów traktowanych przez władzę partyjno-państwową za przestępstwa, patrz: J. Żurek, „Prawo jest dla nas, a nie my dla prawa...” (*Duchowieństwo katolickie przed sądami komunistycznymi*), w: *Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku sowieckiego*, pod red. J. Myszora, A. Dziuroka, Katowice 2004, s. 141.

Ze względu na wykorzystywanie ambony do celów politycznych i „szepstaną propagandę”

Przeciwko działaniom władz państwowych mających na celu ateizację szkolnictwa¹⁰ wystąpił zdecydowanie biskup Stanisław Adamski. W liście, opublikowanym na niedzielę 17 stycznia 1949 roku, stanął w obronie prawa Kościoła do religijnego wychowania młodzieży¹¹. Władze dowiedziały się o treści listu i postanowiły nie dopuścić do jego odczytania. W przeddzień planowanego odczytania listu funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa w rozmowach z proboszczami zażądali podpisania deklaracji, że list zawiera treści antypaństwowe oraz domagali się zapewnienia, że list nie zostanie odczytany z ambon¹². W wielu parafiach treść listu jednak została podana do publicznej wiadomości¹³. W rezultacie, sześciu księży zostało aresztowanych. W nocy z 24 na 25 stycznia aresztowano ks. Józefa Garusa. Początkowo oskarżono go o przyjęcie miliona złotych od zdelegalizowanej organizacji Narodowe Siły Zbrojne. Jednak faktycznie został aresztowany za przeczytanie listu z 17 stycznia. Wobec nie potwierdzenia tego zarzutu zwolniono go 16 lipca 1949 roku. Za „rozpowszechnianie fałszywych informacji” – jak czytamy w sentencji wyroku¹⁴, ks. Maksymilian Górnik został aresztowany 24 stycznia i skazany na 2 lata więzienia. Po odczytaniu tego listu aresztowano także Józefa Kempnińskiego, Józefa Kuczerę¹⁵, Leopolda Pietroszka¹⁶, Juliusza Pustelnika¹⁷.

Na początku 1952 roku biskup Stanisław Adamski został poinformowany o usunięciu ze 130 szkół nauki religii. 27 października 1952 roku wystosował on do wiernych odezwę, w której wezwał do podpisywania petycji mającej na celu

¹⁰ Ograniczanie ilości godzin lekcji religii, usuwanie katechetów ze szkół, represje wobec młodzieży spełniającej praktyki religijne, patrz: A. Grajewki, *Wygnanie*, Katowice 2002, s. 50-52.

¹¹ J. Myszor, *Historia diecezji katowickiej*, Katowice 1999, s. 547.

¹² Dla władz partyjno-państwowych szczególnie niewygodny był fragment, w którym biskup katowicki pisał, „...że pewne koła wrogie Kościołowi katolickiemu upatrzyły sobie nasze województwo do swoich przeciwnościwych wystąpień, licząc przy tym na to, iż różne trudności dręczące ludność śląską, ułatwią im to zadanie”, patrz: *Akt oskarżenia przeciwko Józefowi Kuczerze z 14 lipca 1949*, w: *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego...*, s. 171; *Sentencja wyroku w sprawie Juliusza Pustelnika*, w: tamże, s. 173.

¹³ Według danych sporządzonych na potrzeby władz partyjno-państwowych, list pasterski biskupa S. Adamskiego odczytano w całości w 110 parafiach (na 205 istniejących w diecezji katowickiej) zaś w 39 częściowo, patrz: płk. J. Burgin, *Biuletyn dzienny na 18 (178) sporządzony na podstawie meldunków WUBP, KGMO*, w: tamże, s. 170.

¹⁴ *Lexykon duchowieństwa...* (t. 1), s. 65.

¹⁵ Ks. J. Kuczerze zarzucono także, że w czasie wojny „sprzyjał” Niemcom, patrz: *Lexykon duchowieństwa...* (t. 1), s. 138.

¹⁶ Aresztowany 22 stycznia za „używanie ambony do celów politycznych, obraza uczuć niewierzących, psucie młodzieży, podburzanie jej przeciwko władzy ludowej”, patrz: *Lexykon duchowieństwa...* (t. 1), s. 217; Już pod koniec września 1948 roku ks. L. Pietroszek otrzymał od przewodniczącego Gminnej Rady Narodowej w Wirku „ostre napomnienia za antydemokratyczne wystąpienie w wygłaszanych kazaniach”, patrz: (-) *Adamski (przewodniczący GRN) do Ks. Pietroszka z 29 września 1948*, w: *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego...*, s. 161.

¹⁷ Zarzucano mu także, że w listopadzie 1948 roku, podczas nauki religii w liceum rolniczym miał powiedzieć uczniom, że „chłop i robotnik nie są nigdy w stanie utrzymać władzy, gdyż nie są do tego zdolni, i że z biegiem czasu to się zmieni”, patrz: *Lexykon duchowieństwa...* (t. 1), s. 233.

przywrócenie swobody działalności Kościoła¹⁸. Orędzie odczytano z ambon wszystkich kościołów diecezji. Podpisało się pod nim ponad 72 tysiące ludzi, co było znaczącym sukcesem Kościoła¹⁹. Już w kilka dni później rozpoczęła się akcja prześladowań księży zainicjowana przez Służby Bezpieczeństwa. Władze uznały akcję biskupów katowickich za „dywersję polityczną”, oskarżając ich działalność antypaństwową i konspiracyjną²⁰. 5 listopada aresztowano ks. Franciszka Mokrosa²¹, dzień później ks. Pawła Lubinę. W związku z „akcją podpisową” zostali także aresztowani ks. Franciszek Toboła (aresztowany 6 listopada 1952)²², ks. Jan Broy (4 listopada 1952) oraz ks. Paweł Miś (6 listopada 1952)²³. 7 listopada 1952 roku na mocy dekretu Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym został wydalony z diecezji na 5 lat biskup Stanisław Adamski. Po pobycie w Krakowie i Warszawie zamieszkał u siostr urszulanek w Lipnicy. Wraz z nim diecezję opuścili pozostali biskupi: Herbert Bednorz i Juliusz Bieniek²⁴. Pasterze Kościoła katowickiego znaleźli się na wygnaniu. W związku z „akcją podpisową” przesłuchano 42 księży diecezji katowickiej, a z 43 odbyto rozmowy ostrzegawcze²⁵.

20 maja 1952 roku został aresztowany ks. Augustyn Zając. Bezpośrednią przyczyną jego zatrzymania było głoszenie rekolekcji dla chłopców. W czasie ich trwania miał on uprawiać wrogą wobec państwa agitację. Jednak w trakcie śledztwa, wobec braku dowodów, zarzucono mu dopuszczanie się czynów nierządnych z nieletnią. Także w innych diecezjach, typu zarzuty pojawiały się wielokrotnie

¹⁸ „My, rodzice i prawni przedstawiciele naszych dzieci, domagamy się na podstawie art. 73 Konstytucji oraz na podstawie porozumienia rządu z episkopatem, jak i na podstawie dekretu o wolności sumienia i wyznań:

- by przywrócono naukę religii w tych szkołach, w których została zniesiona,
- by nie robiono żadnych trudności nauczycielkom i nauczycielom chcącym udzielać tej nauki,
- by nie zabraniano duchowieństwu nauczania w szkole i dopuszczono ich do szkoły, jak dawniej.

Jest to nasza niezłomna wola. Nie ustaniemy domagać się naszych praw. Nieuwzględnienie naszego wniosku uważać będziemy za krzywdę wprowadzoną nam i dzieciom naszym, przez Boga powierzonym do wychowania oraz przyszłym pokoleniom polskim”, patrz: A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków 2006, s. 78.

¹⁹ Tamże, s. 78.

²⁰ Tamże, s. 79.

²¹ Był już raz aresztowany 19 listopada 1945 roku, wtedy nie postawiono mu żadnych zarzutów. W wyniku interwencji biskupa Bienka został zwolniony 6 czerwca 1946 roku. Także po aresztowaniu w listopadzie 1952 roku nie przedstawiono mu aktu oskarżenia. Został zwolniony 31 marca 1953 roku, patrz: *Leksykon duchowieństwa...* (t. 1), s. 185.

²² Aresztowany 6 listopada 1952 roku, zwolniony z aresztu 31 marca 1953 roku, patrz: tamże, s. 289.

²³ Tamże, s. 183.

²⁴ Biskupi katowicki, po 1945 roku, byli wysiedlani z diecezji dwukrotnie. Drugi raz, w wyniku interwencji wikariusza kapitulnego ks. Piskorza, w nocy z 27 na 28 września 1956 roku. Ostatecznie powrócili do diecezji 5 listopada 1956 roku, patrz: A. Grajewski, *Wygnanie*, s. 203-205; J. Myszor, *Historia diecezji...*, s. 422-423.

²⁵ *Wykaz księży diecezji katowickiej aresztowanych, przesłuchanych w śledztwie oraz tych, z którymi przeprowadzono rozmowy profilaktyczne*, w: *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego...*, s. 237-242.

w postępowaniach sądowych prowadzonych przeciwko duchownym pracujących z młodzieżą czy dziećmi²⁶. Ks. Zając został skazany na 2 lata więzienia.

Także w działalności duszpasterskiej ks. Józefa Schuberta władza komunistyczna dopatrzyła się elementów wrogich wobec kształtującego się nowego ustroju państwa. Miał on zmuszać rodziców, by posyłali dzieci na lekcje religii zaś na kazaniu miał powiedzieć, że „gwiazda betlejemka jest prawdziwą przewodniczką, która nas doprowadzi do celu, a nie gwiazda czerwona ochlapana błotem”. 12 września 1955 roku ks. Józef Schubert był przesłuchiwany przez prokuratora, a 8 listopada aresztowany. Oskarżono go o „przymuszanie do praktyk religijnych”. Wobec braku obciążających materiałów oskarżony wyszedł na wolność 13 kwietnia 1956 roku. Za krytyczne uwagi pod adresem Towarzystwa Przyjaciół Dzieci²⁷ skazany na więzienie został Wilhelm Kopiec²⁸ a za stwierdzenie, że Kościół jest prześladowany w państwie komunistycznym 8 miesięcy w więzieniu spędził Teodor Lichota. 15 stycznia 1961 roku ks. Benedykt Sosna (pochodzący z Dąbrówki Wielkiej) wygłosił w Kotach (pow. Tarnowskie Góry) kazanie, w którym sprzeciwił się usunięciu religii ze szkoły, za co został skazany na 10 miesięcy więzienia.

Ze względu na sprzyjanie Niemcom

Po II wojnie światowej siedmiu księży zostało skazanych na opuszczenie granic Polski. Zostali bowiem uznani przez władze komunistyczne za osoby narodowości niemieckiej lub sympatyzujące z Niemcami. 18 stycznia 1946 roku za „sprzyjanie Niemcom” został wysiedlony ks. Józef Knosała²⁹. W tym samym roku, z kraju musiał wyjechać ks. Leon Ligoń. Do Niemiec zostali także wysiedleni księża: Wilhelm Lizura³⁰, Franciszek Musialik, Marian Nowak oraz sprawujący rządy w diecezji katowickiej w czasie wygnania biskupów (1942–1945) podczas II wojny światowej Franciszek Woźnica³¹. Nakaz opuszczenia kraju otrzymał także ks. Roman Kopyto, który odwołał się od decyzji władz do Wojewódzkiego

²⁶ Takimi duchownymi byli m.in.: Wincenty Florczak, patrz: Trybuna Ludu z 24 stycznia 1950 roku, nr 24, s. 6; Marian Juszkowski, Głos Ludu z 29 lipca 1949 roku, nr 207, s. 5.

²⁷ Utworzone w 1948 roku w wyniku połączenia Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci z Chłopskim Towarzystwem Przyjaciół Dzieci stanowiły element w procesie usuwania nauki religii ze szkół. Szkoły prowadzone pod ich patronatem, mające charakter laicki, były lepiej wyposażone, uczniom gwarantowano łatwiejsze dostanie się na studia, patrz: A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół...*, s.31.

²⁸ *Leksykon duchowieństwa...* (t. 2), s. 134.

²⁹ Zmarł 8 stycznia 1951 roku w Altenie (Nadrenia Północna-Westfalia), patrz: *Rocznik diecezjalny* (diecezji katowickiej), 1955, s. 17; *Leksykon duchowieństwa...* (t. 1), s. 113.

³⁰ W czasie rozpoczętego w marcu 1941 roku na Śląsku wpisu na listę narodowościową (tzw. „palcówkę”) ks. Lizura w rubryce narodowość wpisał „niemiecka”. Jednak w czasie wojny – zdaniem bp. Adamskiego – zaczął utożsamiać się z narodowością polską. W grudniu 1946 roku skierował do Wydziału Konsularnego Polskiej Misji wojskowej w Berlinie protest, że „jako Polak nie może pogodzić się z myślą, aby Polaka wysiedlono wbrew jego woli...”, patrz: *Leksykon duchowieństwa...* (t. 1), s. 153.

³¹ W przypadku ks. Franciszka Woźnicy bezskutecznie interweniował do władz biskup katowicki, biskup Bolesław Kominek, patrz: A. Grajewski, *Wygnanie*, s. 44.

Komisarza ds. Repatryjacyjnych we Wrocławiu i nakaz cofnięto, pod warunkiem, że „nie wróci już do Pawłowic i że otrzyma gdzie indziej stanowisko niesamodzielne aż do zrehabilitowania się”³².

20 marca 1945 roku został aresztowany ks. Robert Gajda. Postawiono mu zarzut posiadania stacji radiowej i ukrywanie hitlerowców. Dwa tygodnie wcześniej (7 marca) do kurii wpłynął anonim, że ks. Robert Gajda, w czasie wojny „źle obchodził się z Polakami”. Był on więziony w obozie w Sosnowcu-Radosze, gdzie zachorował na tyfus plamisty, zapalenie opłucnej, zapalenie wątroby i woreczka żółciowego. Wyniki przeprowadzonych śledztw – kanonicznego i cywilnego nie potwierdziły zarzucanych mu czynów. W wyniku interwencji kurii, po ponad półrocznym aresztowaniu, ks. Robert Gajda został zwolniony. Zmarł w szpitalu 20 kwietnia 1952 roku na raka płuc. Na karę śmierci został skazany, w 1949 roku, o. Alojzy Hoszycki. Został on oskarżony o zdradę narodu polskiego, denuncjowanie do gestapo. Jednakże proces miał charakter poszlakowy. Za „dowody” w sprawie służyły donosy parafian, którzy z powodu działalności o. Hoszyckiego mieli doświadczyć przykrości ze strony okupanta, fakt, iż oskarżony miał II grupę wolsklisty³³ oraz że w czasie wojny utrzymywał kontakty z wiernymi narodowości niemieckiej. W kilka miesięcy po procesie karę śmierci zamieniono na 10 lat więzienia.

Ze względu na działalność w nielegalnej organizacji

Władze komunistyczne uważały, że należy bezwzględnie położyć kres działalności „niekontrolowanej partyzantki”, czyli organizacji, nad którymi władza komunistyczna nie mogła sprawować jawnej kontroli. Do tego typu związków zaliczane były zarówno stowarzyszenia typu wojskowego, jak Narodowe Siły Zbrojne, które w listopadzie 1944 roku wyodrębniły się z Armii Krajowej, różnego rodzaju „bandy dywersyjne”, jak „Murat”, „Zapora” i nawet organizacje kościelne, jak rozwiązana „Sodaliczka Mariańska”. Jak pisze Jacek Żurek, przyczyną aresztowania mogła być nie tylko sama przynależność do nielegalnych organizacji, ale udzielenie ich członkom schronienia, pomocy materialnej, a nawet rozmowa czy wsparcie moralne³⁴.

24 maja 1948 roku został zatrzymany przez władze bezpieczeństwa franciszkanin, o. Izydor Grzyśka. Oskarżono go o działalność w nielegalnej organizacji „Stronniectwo Narodowe”. W czasie rewizji w jego mieszkaniu znaleziono 2870 dolarów oraz 25 fotografii jednego z adwokatów należących do tej organizacji.

³² S. Adamski, *Memoriał w sprawie wysiedlenia niektórych obywateli polskich do Niemiec, w: Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego...*, s. 135; *Leksykon duchowieństwa...* (t. 1), s. 44.

³³ Osoby uznane za Niemców, jednak nie przejawiające przed 1939 rokiem aktywności politycznej, osoby politycznie bierne, patrz: D. Matelski, *Polityka germanizacji Kraju Warty (1939-1944)*, w: *Utracona ojczyzna*, pod. red. H. Orłowskiego, A. Saksona, s. 136.

³⁴ J. Żurek, „Prawo jest dla nas, a nie my dla prawa...” (*Duchowieństwo katolickie przed sądami komunistycznymi*), w: *Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich...*, s. 144.

O. Grzyśka nie przyznał się do winy. Twierdził, że znalezione rzeczy zostały dane mu na przechowanie w czasie wojny. 8 listopada 1948 roku został skazany na 7 lat więzienia oraz przepadek mienia. W więzieniu przebywał od 26 maja 1948 do 26 maja 1955 roku³⁵. O. Joachim Kowalski został aresztowany przez funkcjonariuszy Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach 29 września 1948 roku. Zarzucono mu przynależność do Armii Krajowej³⁶ i organizacji „Śląskie Siły Zbrojne”, które w latach 1945–1947 działały w województwie śląskim. W trakcie śledztwa nie potwierdziły się zarzuty. Sąd uznał jedynie, że oskarżony posiadał „wiarygodne informacje” o nielegalnej organizacji, o których nie informował władzy. Skazano go 31 października 1949 roku na 3 lata więzienia. W tym samym procesie sądzono jeszcze księży: Franciszka Kubaloka (5 lat więzienia)³⁷, Karola Pilawę (12 lat więzienia)³⁸ oraz salezjanina Pawła Rupika³⁹. Ten ostatni został aresztowany we wrześniu 1948 roku. Po dwóch latach aresztu prokurator miał oświadczyć na rozprawie: „(...) ponieważ nie ma dowodów winy, a ksiądz już 2 lata siedzi w śledztwie, by nie skompromitować sądu i aparatu bezpieczeństwa, ksiądz dostanie 3 lata więzienia”⁴⁰. W 1950 roku aresztowano Bernarda Drabika i Stanisława Sierłę. Kleryków Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie władza oskarżyła o przynależność do związku „Sodalitacji Mariańskiej”, która to została decyzją władz państwowych z dnia 5 sierpnia 1949 roku (DzURP nr 45 poz. 335) rozwiązana. Było to przestępstwo przeciw 36 artykułowi dekretu z 13 czerwca 1946 roku (DzURP nr 30 poz. 192). W trakcie śledztwa Stanisław Sierła zeznał, że na spotkaniach Sodalitacji opowiadał zebranym o życiu kleryków, o zawiłościach religii. Stwierdził, że celem tej organizacji było propagowanie religii i wiary wśród młodzieży. W wyniku czego obaj zostali skazani odpowiednio na 7 (Stanisław Sierła) i 8 miesięcy (Bernard Drabik) pozbawienia wolności. Z powodu przynależności do nieuznawanych przez władzę państwową organizacji przebywali w więzieniu również Alojzy Zdebel, Jan Górka, Wojciech Szoltyśik, Ludwik Kojzar⁴¹.

³⁵ *Leksykon duchowieństwa...* (t. 1), s. 74-75.

³⁶ Armia Krajowa została rozwiązana rozkazem gen. Okulickiego z 19 stycznia 1945 roku, patrz: K. Kersten, *Narodziny systemu władzy. Polska 1943-1948*, Warszawa 1984, s. 114.

³⁷ Skazany na 5 lat więzienia, patrz: *Leksykon duchowieństwa...* (t. 1), s. 135.

³⁸ Skazany na 12 lat więzienia, patrz: tamże, s. 21.

³⁹ Aresztowanie, proces i skazanie księży K. Pilawy, J. Kowalskiego, F. Kubalowa, P. Rupika było elementem rozpracowania operacyjnego krypt: „Rzym” mającego na celu stworzenie przez Służbę Bezpieczeństwa sieci agentur ulokowanych w środowiskach kościelnych, patrz: A. Dziurok, *Aparat bezpieczeństwa wobec duchowieństwa w latach 1945-1956 (na przykładzie diecezji katowickiej)*, w: *Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich...*, s. 214-217.

⁴⁰ *Leksykon duchowieństwa...* (t. 1), s. 247.

⁴¹ Jak pisze E. Nalepa, rzeczywistym powodem aresztowania ks. L. Kojzara było publiczne piętnowanie nadużyć władzy, patrz: biogram ks. Ludwika Kojzara w: E. Nalepa, *Zmarli kapłani kościoła katowickiego (1901-1922)* [wersja CD].

Ze względu na posiadanie i wydawanie wywrotowej literatury

Za pretekst do aresztowania i skazania księdza mógł posłużyć fakt kolportowania a nawet posiadania książek, gazet, ulotek zawierających treści wrogie państwu komunistycznemu. Były nimi nie tylko treści wzywające do walki z władzą, ale nawet druki o charakterze religijnym czy tłumaczenia książek autorów zachodnich.

W 1960 roku represje dotknęły ks. Franciszka Blachnickiego. Pod koniec sierpnia tego roku, decyzją Urzędu Spraw Wewnętrznych w Katowicach zlikwidowano antyalkoholową „Krucjatę Wstrzemięźliwości”. W wyniku czego ks. Franciszek Blachnicki zarzucił władzom partyjno-państwowym bezprawne działania. Kilka miesięcy później (marzec 1961 rok) został on aresztowany. Wyrokiem sądu z 19 lipca 1961 roku skazano go na 9 miesięcy więzienia. W uzasadnieniu wyroku napisano, że rozpowszechniał bez zgody cenzury teksty religijne drukowane na nielegalnym sprzęcie poligraficznym⁴². O. Alojzego Furczyka oskarżono o rozpowszechnianie materiałów „zawierających fałszywe wiadomości mogące wyrządzić istotną szkodę interesom Państwa Polskiego, a dotyczących rzekomego ograniczania praw katolików i kleru katolickiego w Polsce Ludowej”⁴³. Tymi „materiałami”, jak stwierdzono w trakcie procesu, był list pasterski papieża Piusa XII z 1 września 1949 roku. O. Alojzy Furczyk został skazany na 5 lat więzienia. Natomiast w czasie rewizji w domu o. Marcina Massalskiego znaleziono książkę Sheena J. Fultona, przetłumaczoną przez niego na język polski „Czy warto żyć”. W treści tego opracowania cenzorzy dopatryli się fragmentów obrażających ustrój ZSSR, za co 3 lutego 1962 roku oskarżono go i skazano na 3 lata więzienia. Jednak z powodu podeszłego wieku – Massalski miał już 69 lat – wykonanie wyroku zawieszono. Jednym z powodów aresztowania księży mogła być ich działalność w okresie II Rzeczypospolitej. 20 października 1950 roku został zatrzymany przez Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Katowicach ks. Franciszek Szulc. Został on oskarżony o prześladowanie ruchu robotniczego w latach międzywojennych oraz o uprawianie tzw. szeptanej propagandy antypolskiej. Jako dowód w sprawie przedstawiono artykuł pt. *Żydzi za plecami Stalina*. Był on zamieszczony w przedwojennym miesięczniku „Tęcza”. Ks. Szulc miał zajmować się kolportowaniem tego czasopisma. Wyrokiem sądu został skazany na 8 miesięcy więzienia⁴⁴.

Oskarżenia o szkodnictwo gospodarcze

21 listopada 1950 roku został aresztowany ks. Rudolf Adamczyk. Został oskarżony przez władze o spekulację obcą walutą. Jednak w czasie przeprowadzonej

⁴² Chodziło m.in. o czasopismo „Niepokalana zwycięża”, patrz: tamże, s. 18; A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół...*, s. 199-200; J. Żurek, „Prawo jest dla nas, a nie my dla prawa...”..., s. 149.

⁴³ *Leksykon duchowieństwa...* (t. 1), s. 2.

⁴⁴ Tamże, s. 279.

rewizji w jego mieszkaniu, pieniędzy nie znaleziono. Został zwolniony z aresztu 11 grudnia 1950 roku⁴⁵. 7 lutego 1952 roku ponownie aresztowano ks. Rudolfa Adamczyka. Tym razem został oskarżony za szpiegostwo. W trakcie śledztwa trwającego nawet nieprzerwanie dziesięć dni i nocy, wymuszono na nim zeznanie, że na moście kolejowym przy Hucie Kościuszkow w Chorzowie, z jego polecenia, stały osoby, które liczyły wagony jadące do Rosji⁴⁶. 15 stycznia 1955 roku ks. R. Adamczyk został zwolniony z aresztu, a 6 marca 1956 roku śledztwo przeciwko niemu zostało umorzono. 20 września 1960 roku został tymczasowo aresztowany ks. Konrad Szweda – budowniczy kościoła pw. Świętego Floriana w Chorzowie. Zarzucono mu, że wręczył urzędnikom jednej z firm łapówkę, w zamian za wykonanie robót konstrukcyjno-stalowych. Sąd uznał go winnym zarzucanego czynu i na posiedzeniu w dniu 10 kwietnia 1961 roku skazał na 8 miesięcy więzienia. Jednak faktycznym powodem prześladowania ks. Konrada Szwedy przez ówczesne władze była jego działalność kościelna. W kazaniach wielokrotnie poruszał sprawę prześladowania Kościoła w Polsce Ludowej. Już 25 listopada 1946 roku, po zdemolowaniu kościoła, powiedział, że „wróg Kościoła i wiary nie spał, lecz zdemolowano nam kościół”⁴⁷. Karol Nawa został skazany na 3 lata więzienia za posiadanie nielegalnych materiałów przy budowie kościoła pw. Ducha Świętego w Chorzowie.

Do Związku Sowieckiego został zesłany Jan Rzymelka (OFM). Augustyn Rasek oraz Teodor Walenta zostali zabici przez żołnierzy sowieckich w 1945 roku⁴⁸, zaś Alojzy Walla przebywał w więzieniu, oskarżony o „niszczenie pomników sowieckich”.

PERSECUZIONI CONTRO I SACERDOTI DELLA DIOCESI DI KATOWICE IN REPUBBLICA POPOLARE POLACCA

S o m m a r i o

Nel mese di marzo 2002 è apparso un nuovo libro intitolato: *Lessico dei sacerdoti perseguitati in PRL (Repubblica Popolare Polacca) negli anni 1945-1989*. È un lavoro di alcuni autori sotto la redazione di Jerzy Myszor. La Chiesa polacca ha vissuto la persecuzione in tutte le diocesi e le amministrazioni apostoliche perché i sacerdoti erano considerati, in opinione delle autorità comuniste, come potenziale nemico di nuovo sistema. Le persecuzioni hanno toccato sia i presbiteri comuni come parroci, vicari, persino i seminaristi, sia i membri di gerarchia ecclesiastica non risparmiando nemmeno il primate della Polonia. Tra i 814 biogrammi si trovano le biografie di 44 sacerdoti della diocesi di Katowice e 9 religiosi da essa provenienti. L'articolo si occupa di questa storia della diocesi di Katowice.

⁴⁵ *Leksykon duchowieństwa...* (t. 1), s. 3.

⁴⁶ *Wspomnienia ks. Rudolfa Adamczyka (frg.)*, w: *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego...*, s. 171; *Sentencja wyroku w sprawie Juliusza Pustelnika*, w: *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego...*, s. 225-226.

⁴⁷ *Leksykon duchowieństwa...* (t. 1), s. 279.

⁴⁸ *Represje wobec duchowieństwa górnośląskiego...*, s. 28.